16

בארץ המעיינות, או: נכבה בהמשכים //
סיור בולג׳ה הישנה והחדשה

من أرض الينابيع – أو نكبة في فصول //
مسار في الولجة القديمة والجديدة

تصوير: دافيد ساجي
كتبها: ياهف زوهر

צילם // דוד שכיא
כתב // יהב זוהר

סיור בנוף היפהפה של הרי ירושלים ונחל שורק, בכפר שנהרס, נבנה מחדש מעבר לוואדי, וכעת מאוים שוב.

פרטי המסלול
تفاصيل المسار

סוג מסלול //

- חלופה 1
משולב – ברכב וברגל: סיור ברכב עם קטעי הליכה קצרים בולג'ה הישנה – כשעתיים.
- חלופה 2
משולב – ברכב וברגל: סיור בשני רכבים – רכב אחד בולג'ה הישנה ואחר סמוך למחסום ולג'ה, כשביניהם הליכה יפה של שעה-שעה וחצי. בסך הכל כארבע שעות.
- חלופה 3
רגלי: סיור שמתחיל בתחנת האוטובוס בצומת אורה ומסתיים בתחנת הרכבת במלחה – כשש שעות.

نوع المسار //

- إمكانية ١
مدمج – في السيارة وعلى الاقدام: مسار بالسيارة ويشمل مقاطع قصيرة سيرا على الأقدام في الولجة القديمة – حوالي الساعتين
- إمكانية ٢
مدمج– في السيارة وعلى الأقدام: مسار مع سيارتين – سيارة في الولجة القديمة وأخرى قريبا من حاجز الولجة ، يفصلهما سيرا ممتعا لساعة – ساعة ونصف. في المجموع حوالي ٤ ساعات.
- إمكانية ٣
سيرا على الأقدام: يبدأ المسار في محطة الباص في مفترق أورة وينتهي في محطة القطار في مالحا – حوالي ٦ ساعات.

נקודת מוצא //
צומת אורה

نقطة الانطلاق //
مفترق أوره

הגעה ברכב //

נוסעים מירושלים בכיוון בית החולים הדסה עין כרם ופונים שמאלה בצומת אורה לכיוון המושבים אורה ועמינדב ולכיוון יד קנדי. אחרי כקילומטר נשקף משמאלנו נוף יפה של בתי ולג'ה החדשה, הפזורים על ההר ממול. שניים וחצי קילומטרים מהצומת פונים שוב שמאלה, לכביש אספלט קטן היורד אל הוואדי ומסומן בסימון שבילים שחור.

الوصول بالسيارة //

نسافر من القدس باتجاه مستشفى هداسا عين كارم ونتجه يسارا في مفترق أوره باتجاه مستوطنات أوره وعميناداف وباتجاه يد كندي. بعد كيلومتر تقريبا سنرى على يسارنا منظرا جميلا لبيوت الولجة الجديدة، المنتشرة على الجبل المقابل. بعد ٢.٥ كم من المفترق نتوجة يسارا ثانية، لشارع اسفلت صغير ينزل إلى الوادي يحمل إشارة ممرات بالأسود.

ة الغلاف: عين حانية، منبع الماء. المبنى هو من بقايا الكنيسة البيزنطية التي كانت هنا.
תמונת שער: עין חניה, מוצא הנקבה. המבנה הוא משרידי הכנסייה הביזנטית שעמדה כאן.

مسار في جبال القدس الجميلة ووادي سوريك، في القرية التي هدمت، وبنيت من جديد في الجهة الأخرى للوادي، والآن مهددة ثانية.

הגעה בתחבורה ציבורית //

נוסעים באחד מקווי אגד מירושלים לכיוון בית החולים הדסה עין כרם. יורדים בצומת אורה, ומשם הולכים שניים וחצי קילומטרים לכיוון בית החולים ופונים שמאלה באותה הפנייה, או תופסים טרמפ עם מטיילים.

الوصول بالمواصلات العامة //

السفر بأحد باصات إيجد. ننزل في مفترق أوره، زمن هناك نسير مشيا على الاقدام ٢،٥ كم باتجاه المستشفى ونتجه يسارا أو نجد توصيلة مع متنزهين آخرين.

נקודת סיום //

הסוכה של עבד, לא רחוק ממחסום משמר הגבול בדרך ממלחה להר גילה

نقطة النهاية //

عريشة عبد، ليس بعيدا عن حاجز حرس الحدود على الطريق من المالحة إلى جبل جيلو

אורך המסלול //
3 קילומטרים

طول المسار //
٣ كم

משך המסלול //
4-2 שעות

مدة المسار //
٢ ساعات – ٤ ساعات

דרגת קושי //

קל-בינוני (המסלול כולל הליכה במעלה שביל תלול)

درجة الصعوبة //

سهل – متوسط (المسار يشمل السير صعودا في مسار ملتو).

מקום למלא בו מים //

הנביעה בעין אלבלד בולג'ה הישנה

مكان للتزود بالماء //

النبع في عين البلد في الولجة القديمة.

עונה ממומלצת //

כל עונה: כל יום לא גשום ולא חם מאוד מתאים למסלול המשולב. המסלול הרגלי חשוף לשמש ברובו ומומלץ במיוחד באביב או ביום יפה בחורף.

الموسم المفضّل //

كل يوم غير ماطر أو حار جدا مناسب للمسار المدمج. المسار مشيا معرض للشمس في غالبيته ونوصي به في الربيع بشكل خاص أو في يوم جميل في الشتاء.

ולג'ה الولجة

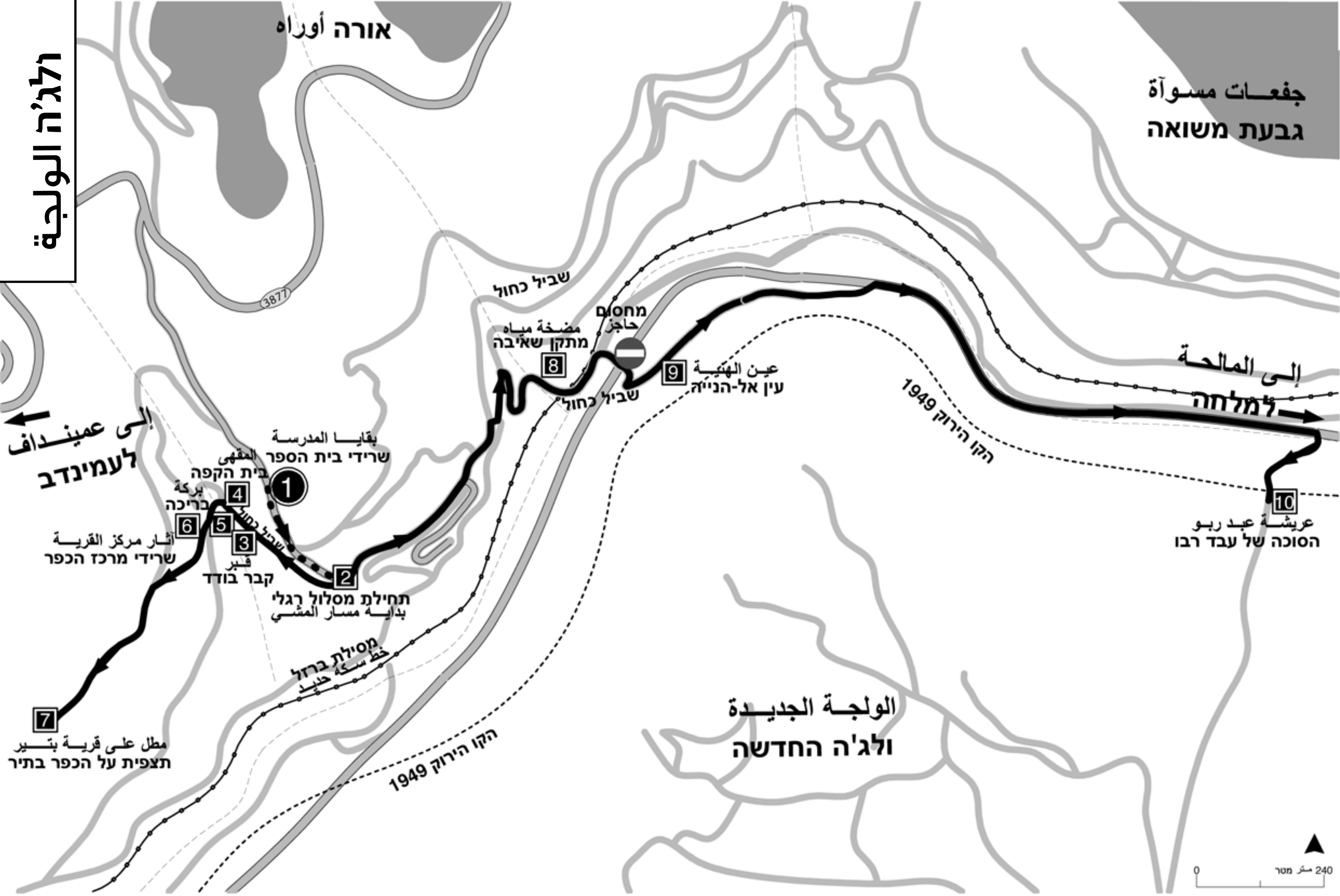
אורה أوراه
جفعــات مسـوآة
גבעת משואה
إلى عميـنـداف
לעמינדב
بقايــا المدرسـة
שרידי בית הספר
المقهى
בית הקפה
بركة
בריכה
أثـار مركز القريــة
שרידי מרכז הכפר
قـبر
קבר בודד
تחילת מסלול רגלי
بدايــة مسار المشي
שביל כחול
מסילת ברזל
خط سكة حديد
مطل علـى قريــة بتــير
תצפית על הכפר בתיר
שביל כחול
مضخة ميـاه
מתקן שאיבה
מחסום
حاجز
שביל כחול
عيـن الهنيــة
עין אל-הנייה
إلى المالحــة
למלחה
הקו הירוק 1949
הקו הירוק 1949
عريشــة عبـد ربـو
הסוכה של עבד רבו
الولجــة الجديــدة
ולג'ה החדשה
3877
0
240 متر מטר

ולג'ה الولجة

מספר תושבים בשנת 1948 // כאלפיים	السكان في عام ١٩٤٨ // نحو ألفين
מספר בתים בשנת 1931 // בערך 320	عدد البيوت في العام ١٩٣١ // نحو ٣٢٠
מקורות פרנסה עיקריים עד 1948 //	مصادر المعيشة الاساسية حتى ١٩٤٨ //
חקלאות: ירקות, דגנים וזיתים	الزراعة: الخضار، الحبوب والزيتون

בתי ספר //	مدارس في القرية //
בית ספר יסודי נבנה בולג'ה בשנות הארבעים ושימש את הכפר שנים ספורות לפני שנהרס ב-1948.	بنيت المدرسة الابتدائية في الولجة في الأربيعنيات وخدم القرية سنوات قليلة قبل هدمه عام ١٩٤٨.
אתרי דת //	مواقع دينية //
• במרכז הכפר עמד "מסגד הארבעים". • בכפר היה גם בית קברות.	* كان في مركز القرية «مسجد الأربعين». * وكانت مقبرة، أيضا.

תאריך כיבוש // ה-21 באוקטובר 1948	تاريخ احتلاله // ٢١ تشرين الثاني ١٩٤٨
היכן נמצאים הפליטים //	أين يتواجد اللاجئون منها اليوم //
בעמאן, במחנה הפליטים דהישה, בולג'ה החדשה וברחבי העולם	في عمان، مخيم الدهيشة، في الولجة الجديدة وحول العالم

יישובים יהודיים על אדמות הכפר //	مستوطنات يهودية على أراضي القرية //
מושב עמינדב וההתנחלות הר גילה קמו על אדמות הכפר, וביניהם קם כפר הפליטים ולג'ה החדשה.	موشاف عميناداف ومستوطنة هار جيلو أقيما على أراضي القرية، وبينهما أقيمت قرية اللاجئين الولجة الجديدة.
יישובים פלסטיניים קרובים //	قرى فلسطينية قريبة //
אלמאלחה ואלג'ורה (נהרסו). מעבר לוואדי נמצאים הכפר הפלסטיני בתיר והעיירה בית ג'אלא.	عبر الوادي هنالك القرية الفلسطينية بتير والبلدة بيت جالا. حتى أل ١٩٤٨ كانت قريتي المالحة والجورة بقرب القرية.

اعتاد الرجال الجلوس فيه وتدخين النرجيلا، شرب القهوة، يستمعون إلى الراديو الذي التقط البرامج من يافا أو من القاهرة، ويتأملون منظر مدرّجاتهم الرائع والى الوادي المقابل.

מהנקודה בה מתחיל המסלול, נרד בכביש אספלט שיורד בתלילות במקביל לערוץ נחל קטן. אחרי 600 מטר נראה משמאל קבוצת אורנים. בין העצים פזורים גושי בטון ומלט, שרידיו של מבנה גדול שנהרס ביסודיות. במקום הזה עמד בית הספר של הכפר ולג'ה 1, עד שכוחות חיל ההנדסה של צה"ל פוצצו אותו ופיזרו את השרידים עם בולדוזר.

נרד עוד 250 מטרים במורד הדרך, עד אשר הדרך מתעקלת שמאלה ודרך עפר עם סימון שבילים כחול פונה ימינה. בעלי הרכבים יחנו כאן. נלך ימינה בדרך העפר. 2

من النقطة التي يبدأ بها المسار، ننزل إلى شارع إسفلت ينزل بشكل حاد بمحاذاة مجرى ماء صغير. بعد ٦٠٠م نرى على جهة اليسار مجموعة صنوبر. تنتشر بين الأشجار كتل من الباطون والخرسانة، بقايا مبنى كبير انهار تماما. في هذا المكان كانت مدرسة الولجة الابتدائية 1 إلى أن قامت وحدات أسطول الهندسة التابعة لـ«تساهل» (الجيش الإسرائيلي) بقصف المبنى وتدمير أنقاضه بجرافات.

ننزل ٢٥٠م في أسفل الطريق، إلى أن تنعطف الطريق يسارا إلى شارع غير معبدة مع رمز للمسارات باللون الأزرق يشير إلى اليمين. على أصحاب السيارات إيقافها هنا. نتجه إلى اليمين بالطريق غير المعبدة. 2 بعد ٢٠٠م تقريبا سنرى على جهة اليسار قبرا وحيدا 3، نظيف جدا وراء شجرة لوز وإلى جانب شجرة صنوبر. في الواقع القبر ليس وحيدا بالمرة. نحن نقف في قلب مقبرة والذي يُمعن النظر سيرى صخورا تغطي حفر، تشققات ومغر تظهر منها عظام قديمة. خلال مئات السنوات أجريت هنا مراسيم الدفن دون شواهد، في قسائم عائلية.

הקבר הבודד ששופץ. מסביב, במערות וחרכים בסלע קבורים רבים מתושבי הכפר //
القبر الوحيد الذي تم ترميمه. في محيطه وفي ضقوق الصخر دفن الكثيرون من سكان القرية

אחרי כמאתיים מטר נראה משמאל לדרך קבר בודד 3, שמור היטב, מאחורי עץ שקדייה וליד עצי אורן. למעשה, הקבר אינו בודד כלל. אנחנו נמצאים בלבו של בית הקברות, ומי שיביט היטב ימצא כאן סלעים שמכסים על בורות, סדקים ומערות בסלע מהם מציצות עצמות עתיקות. משך מאות שנים התנהלה כאן הקבורה בלי מצבות, בחלקות משפחתיות.

לאחר שנלך כמאה מטר נגיע לצומת דרכים. כאן, סמוך לצומת, עמד פעם בית הקפה של הכפר 4. הגברים היו יושבים בו ומעשנים נרגילה, שותים קפה, מקשיבים לרדיו שקלט את השידורים מיאפא או מקהיר, וצופים בנוף הטרסות המפוארות שלהם, ובוואדי שממול.

بعد أن نمشي حوالي المائة متر نصل إلى مفترق طرق. هنا، بجانب المفترق، كان مقهى القرية 4. اعتاد الرجال الجلوس فيه وتدخين النرجيلا، شرب القهوة، يستمعون إلى الراديو الذي التقط البرامج من يافا أو من القاهرة، ويتأملون منظر مدرّجاتهم الرائع والى الوادي المقابل.

نتجه يسارا مع الطريق غير المعبدة، ونصل إلى بركة صغيرة على يمين الطريق 5. الينبوع يطفح بالماء الوافر حتى في أكثر سنوات القحل، مياه النبع صافية، وكثير من المتنزهين يأتون إلى النبع للسباحة أو وضع أرجلهم بالماء. أحيانا، من الممكن أن نقابل ركاب دراجات أو متدينين (يهود) قدموا لغمر أنفسهم بالماء، أو «حرس الحدود» (الإسرائيلي) على تركتورات صغيرة في دورية صاخبة.

הגברים היו יושבים בבית הקפה ומעשנים נרגילה, שותים קפה, מקשיבים לרדיו שקלט את השידורים מיאפא או מקהיר, וצופים בנוף הטרסות המפוארות שלהם, ובוואדי שממול.

נפנה שמאלה עם דרך העפר, ונגיע לבריכה קטנה מימין לדרך 5. גם בשנים השחונות ביותר נקבת המעיין שופעת מים, מי הבריכה צלולים, ומטיילים רבים מגיעים לטבול ולהשתכשך כאן. לפעמים ניתן לפגוש כאן רוכבי אופני שטח לצד ברסלבים שבאו לטבול, ושוטרי משמר הגבול בטרקטורון פטרולים רועש. במפות הישראליות מצוין המקום כ"עין אלבלד", מעיין הכפר. אין כמובן ציון לשמו של הכפר. מתחת למעיין אפשר עדיין לראות את המים זולגים כלפי מערכת טרסות מרשימה, גאוותה ופרנסתה של ולג'ה, מקום בו גידלו ירקות שנודעו בכל הארץ באיכותם ובטעמם המיוחד. כיום רוב המים נספגים בקרקע ומזינים תאנה מרשימה, שעומדת במקום בו היה פעם המסגד הראשי של הכפר - מבנה עתיק, שכונה "מסגד הארבעים", ושהבולדוזרים לא הותירו ממנו כמעט דבר. המסגד נודע באיזור הן בשל גילו והן בשל המבנה המרשים.

في الخرائط الإسرائيلية يظهر المكان على انه «عين البلد». لا يوجد أي ذكر لاسم القرية طبعا. في أسفل الينبوع لا زال بالإمكان رؤية المياه تنحدر إلى منظومة مدرجات مثيرة للإعجاب، مصدر فخر الولجة ومصدر رزقها، المكان الذي زرعوا فيه الخضروات التي كانت معروفة بجودتها وطعمها الخاص في كل إنحاء البلاد. اليوم أغلب المياه تنحدر إلى الأرض وتسقي شجرة تين مثيرة للإعجاب والتي تقف في المكان الذي وقف به مسجد القرية الرئيسي – مبنى قديم، لُقب بـ «مسجد الأربعين»، الذي لم تبق الجرافات منه أي شيء تقريبا. المسجد كان معروفا في المنطقة بسبب عمره وكذلك بسبب مبناه المثير للإعجاب.

نحن في قلب المنطقة السكنية المكتظة في القرية، والذي كان هنا مئات السنين، حتى ٢١ تشرين أول ١٩٤٨.

בדיוק מעל בריכת המעיין המבוטנת נותרו כמה קשתות מבניין ישן. כאן עמדה הסאחה, בית ההתכנסות, של אחת מארבע החמולות של ולג'ה. שביל-לא-שביל מוביל מבריכת המעיין למעלה, אל תוך ההריסות 6. הדרך תלולה ומעט קשה, אבל משתלם לטפס בה. מעליה נמצא שרידי קשתות, אבנים מגולפות שנצבו פעם מעל משקופים, ומרתפים ששרדו את ההרס ועדיין ניתן לרדת אליהם. אנו ממש בלב איזור המגורים הצפוף של הכפר, שישב כאן מאות שנים, עד ה-21 באוקטובר 1948.

נמשיך לעלות דרך ההריסות, עד שנגיע לעוד דרך עפר, כמאה מטר במעלה הגבעה מבריכת המעיין. כאן כדאי לעצור, להסתובב, ולהביט אל הנוף שתחתינו.

فوق بركة العين بالضبط بقيت بعض القناطر من المبنى القديم. هنا، كانت الساحة، بيت التجمع، لإحدى عائلات الولجة الأربع. مسار ـ ليس بمسار يأخذنا من بركة العين إلى الأعلى، إلى الأنقاض 6. الطريق ملتوية وصعبة قليلا، ولكن الصعود مجد. في الأعلى سنجد بقايا عقد، حجار بناء مصقولة وضعت على عتبة البيوت في السابق، ومخازن تحت الأرض صمدت ومن الممكن النزول إليها. نحن في قلب المنطقة السكنية المكتظة في القرية، والذي كان هنا مئات السنين، حتى ٢١ تشرين أول ١٩٤٨. سنستمر بالصعود داخل البيوت المهدمة إلى أن نصل إلى طريق ترابية أخرى، مئة متر إلى أعلى الهضبة من بركة العين. هنا من المفضل أن نقف ونستدير لتأمل المنظر من تحتنا.

אנו ממש בלב איזור המגורים הצפוף של הכפר, שישב כאן מאות שנים, עד ה–21 באוקטובר 1948.

ידוע שפליטים נוהגים להגזים באגדות על הכפר שאבד – לכל אחד היו את המים המתוקים ביותר, את הפירות העסיסיים, את הנוף היפהפה. פליטי ולג'ה, בסמטאות הצפופות של מחנות הפליטים בדהישה או בשעפאט, לא יוצאים דופן בעניין הזה, אלא שבמקרה שלהם הם אולי צודקים. הוואדי שיורד בתלילות מן הרכס הגבוה של עמינדב (ג'בל אלמלכ) אל נחל רפאים (ואדי אלסראר) יפה במיוחד, ושופע מעיינות באופן יוצא דופן.

תולדות ההתיישבות במקום הזה ארוכות יותר מן ההיסטוריה. חפירות ארכיאולוגיות חשפו כאן גם יישוב חקלאי מתקופת הברונזה, הרבה לפני שהיו פה ערבים או יהודים. האזכורים הראשונים לשם ולג'ה מופיעים בכתובים לפני כ–500 שנה, ונראה שהכפר ישב בנקודה הזאת לפחות מאז, וכל הנוף שמסביב היו אדמותיו.

من المعروف أن اللاجئين يميلون إلى المبالغة في الأساطير عن القرية المفقودة – تلك القرية التي كانت فيها المياه الأحلى، الثمار الأطيب، المنظر الأجمل. لاجئو الولجة المتواجدون في زقاقات مخيمات اللاجئين المكتظة في الدهيشة أو شعفاط، لا يختلفون كثيرا في هذا الموضوع عن غيرهم، إلا أنه، وفي حالتهم، لربما هم محقون. الوادي الذي ينزل بتعرج من سلسلة عميناداف العالية (جبل الملك) إلى وادي رفائيم (وادي السرار) جميل بشكل خاص، ومليء بالينابيع بشكل خاص.

قصة الاستيطان في هذا المكان أطول من التاريخ. عمليات حفر أثرية كشفت استيطانا زراعيا من فترة البرونز، قبل أن يكون هنا عرب أو يهود بكثير. المرات الأولى التي يظهر بها أسم الولجة يظهر في الكتابات من قبل ٥٠٠ سنة، وعلى ما يبدو فان القرية كانت هناك على الأقل منذ تلك الفترة، وكل المنظر من حولها كانت أراض تابعة لها.

// החלק התחתון של גרעין הכפר. כל האבנים הן שרידי הבתים שפוצצו. בתחתית התמונה בריכת המעיין
القسم السفلي من نواة القرية. كل البيوت هي أنقاض البيوت التي قُصفت. في أسفا الصورة بركة العين.

18 אלף דונם, מתוכם אלפיים מושקים במי מעיינות, הפכו את ולג'ה לכפר הגדול בשטחו והעשיר ביבוליו במחוז ירושלים. אם קשה קצת לדמיין איך נראה גרעין הכפר התלוי על צלע הגבעה מעל המעיין וטרסות הירקות, אפשר פשוט ללכת שמאלה (דרום מערבה) בדרך העפר, ולהמשיך כעשר דקות עד שנשקף למולנו, מעבר לוואדי, הכפר בתיר 7. הכפר התרחב ובתיו מפוזרים על ההר, אבל בחלק התחתון ניתן עדיין לראות את מערכת הטרסות המפוארת ומעליה, משמאל, את הגרעין העתיק של הכפר. בנקבת המעיין שם נמצאה כתובת חרוטה עם שמות הלגיונות השישי והאחד־עשר של הצבא הרומי, שכבשו את ביתר היהודית בימי מרד בר כוכבא. מי שרוצה לראות מקרוב את המערכת החקלאית העתיקה הזאת, כדאי שימהר, לפני שגדר ההפרדה המתוכננת תחתוך את הטרסות בסוללת הבטון שלה.

١٨ ألف دونم، من بينها ٢٠٠٠ دونم يتم ريّها بمياه الينابيع، جعلت من الولجة القرية الأكبر والأغنى في المحاصيل في منطقة القدس. إذا كان من الصعب تخيل كيف تبدو القرية المعلقة على ضلع الجبل فوق الينبوع والمدرجات الخضراء، من الممكن ببساطة متباعة السير الى اليسار (جنوب غرب) في طريق ترابية، والمشي لمدة حوالي ١٠ دقائ حتى تطل أمامنا، مقابل الوادي، قرية بتير 7. توسعت القرية وبيوتها منتشرة على الجبل، ولكن في الجهة السفلى لا زال بالإمكان رؤية نظام المدرجات الفاخرة ومن فوقها، من جهة اليسار، مركز البلدة القديم. في قلب الينبوع بالإمكان رؤية الأسماء المنقوشة للفيلقين الرومانيين السادس والحادي عشر، اللذان احتلا بيتار اليهودية في فترة ثورة باركوخبا. من يود أن يرى هذا النظام الزراعي عن قرب، من الأفضل أن يُسرع، قبل أن يقوم جدار الفصل المخطط بشق المدرجات بقطع الباطون.

מי שרוצה לראות מקרוב את המערכת החקלאית העתיקה הזאת, כדאי שימהר, לפני שגדר ההפרדה המתוכננת תחתוך את הטרסות בסוללת הבטון שלה.

גידולי הירקות של האיזור נודעו בכל הארץ, והרכבת שנבנתה בעמק בסוף המאה ה־19 אפשרה לחקלאים למכור את תוצרתם בשווקים של יפו ואפילו בחיפה. הרכבת, והפיתוח המואץ של סוף המאה, אפשרו לתושבי ולג'ה לעבור מבתי בוץ לבתי אבן נאים. אותו פיתוח גם הביא לעין כארם הסמוך את הכנסיות האירופיות, את עולי הרגל ואת כספם, וכך הדיח עין כארם את ולג'ה, אחרי מאות שנים של הגמוניה, ממעמד הכפר המאוכלס והעשיר של הרי ירושלים (ראו סיור בספר זה). אבל אם בעין כארם, בלפתא ובדיר יאסין הסמוכים כבר התחילו במאה העשרים להפוך חקלאות לנדל"ן, ורבים מבני הכפר מצאו את פרנסתם בירושלים, ולג'ה נותר כפר חקלאי כמעט לחלוטין, ופרנס את תושביו בכבוד מאדמתו – עד 1948.

محاصيل الخضروات في هذا المكان كانت معروفة في كل البلاد، والقطار الذي بني في السهل في القرن الـ ١٩ مكن المزارعين من بيع محاصيلهم في أسواق يافا وحتى حيفا. القطار، والتطوير السريع حتى نهاية القرن السابق، مكن سكان الولجة الانتقال من بيوت الطين الى بيوت جميلة من حجر. نفس التطوير أتى بالكنائس الأوروبية إلى عين كارم القريبة، الحجاج وأموالهم، وهكذا أزاحت عين كارم الولجة، بعد مئات السنين من السيطرة ومن مكانتها الحصرية كقرية غنية على جبال القدس. ولكن في حين بدأت عملية بيع الأراضي في قرى عين كارم، ليفتا ودير ياسين في بداية القرن العشرين وكثيرون من أبناء القرى وجدوا مصدرا للمعيشة في القدس، بقيت الولجة قرية زراعية بشكل تام تقريبا، وشكلت الأرض مصدرا كريما لرزق أبناء القرية – حتى ١٩٤٨.

הקרבות באותה שנה התרחשו לא רחוק מכאן. כיבוש הכפר אלקסטל והטבח בדיר יאסין באפריל גרמו לבריחה מרבים מהכפרים באיזור, אבל בולג'ה החליטו רוב התושבים להישאר. מתנדבים של האחים המוסלמים, שהגיעו במהלך הקיץ ממצרים, וכן לוחמים פלסטינים ששהו בכפר הוסיפו לתחושת הביטחון. הכוחות היהודיים ריכזו את מאמציהם צפונה מכאן – בכפרים שלאורך הדרך הראשית לירושלים. באוקטובר, כשהניצחון הישראלי והעדיפות הישראלית בכוחות ובנשק כבר היו ידועים לכל, הוחלט לשלוח כוחות ישראליים גם לכאן, להרחיב את פרוזדור ירושלים דרומה. במשך 24 שעות היה הכפר ולג'ה נתון תחת אש מרגמות בלתי פוסקת של חטיבת עציוני. אלפיים תושבי הכפר, רובם ככולם, עזבו לפני שהחייל הישראלי הראשון נכנס לכאן. רבים ברחו מזרחה לבקעת הירדן, אחרים הגיעו עד עמאן.

حدثت المعارك في تلك السنة قريبا من هنا. احتلال قرية القسطل ومذبحة دير ياسين في نيسان دفعت الكثير إلى الفرار من قرى المنطقة، ولكن قرر غالبية سكان الولجة البقاء. متطوعو من الإخوان المسلمين، الذين قدموا من مصر في الصيف، ومحاربون فلسطينيون أضافوا إلى الشعور بالأمان. ركزت القوات اليهودية جهودها أكثر شمالا من هنا – في القرى الموجودة على الطريق الرئيسية إلى القدس. في تشرين الأول، حين صار الانتصار الإسرائيلي والتفوق الإسرائيلي في القوة والسلاح معروفا للجميع، تقرر إرسال قوات إسرائيلية إلى هنا، أيضا، لتوسيع مساحة القدس الجنوبية. قصفت وحدة «عصيوني» القرية لمدة ٢٤ ساعة دون توقف. ٢٠٠٠ من سكان القرية، كلهم تقريبا، غادروا قبل دخول الجندي الإسرائيلي الأول. كثيرون هربوا شرقا إلى غور الأردن، آخرون وصلوا حتى عمان.

من يود أن يرى هذا النظام الزراعي عن قرب، من الأفضل أن يُسرع، قبل أن يقوم جدار الفصل المخطط بشق المدرجات بقطع الباطون.

אותם כוחות שכבשו את ולג'ה כשלו בניסיונם לכבוש את בית ג'אלא, והוואדי הפך להיות הגבול. בהסכמי רודוס נקבע שפסי הרכבת יהיו בשטח ישראל, והגבול יעבור 50 מטרים דרומה להם. תושבי בתיר הסמוכה הגיעו עם השלטונות הישראליים להסכם לפיו יותר להם לחצות את פסי הרכבת ולהגיע לבית הספר ולאדמותיהם שבצד הישראלי, אבל לתושבי ולג'ה לא היה מזל כזה. רוב אדמות הכפר ורוב המעיינות אבדו, ורק האדמות שמדרום לנחל נותרו בשטח ירדן.

نفس القوات التي احتلت الولجة فشلت في محاولتها لاحتلال بيت جالا، وتحول الوادي إلى الحدود. في اتفاقية رودس تقرر أن تكون السكة الحديدية في الأراضي الإسرائيلية وأن ينتقل خط الحدود ٥٠م جنوبا. سكان بتير المجاورة توصلوا إلى اتفاق مع السلطات الإسرائيلية، يسمح بموجبه، لهم قطع خطوط السكة الحديدية من أجل الوصول إلى المدرسة والى أراضيهم في الجانب الإسرائيلي، ولكن الحظ لم يحالف سكان الولجة. فقد فقدوا غالبية أراضي القرية والينابيع، وفقط الأراضي جنوبي الوادي بقيت في الجانب الأردني.

גרעין הכפר הישן, שנדמה להם ממש כחלק מן ההר, שנבנה נדבך על נדבך משך מאות שנים, נהרס יחד עם המסגד, בית הקברות, בית הספר, והבתים החדשים יותר שמסביב.

مركز القرية القديم، والذي كان يبدو كجزء من الجبل، والذي بني قطعة بعد قطعة طوال مئات السنين، هدم مع المسجد، المقبرة، المدرسة والبيوت الجديدة المحيطة.

רובם של פליטי הכפר עברו לחיות במחנות פליטים בגדה, אבל כמה משפחות נשארו להיאחז באדמות הטרשים מעבר לוואדי, גרו בטרסות, במערות, בבתי בוץ מאולתרים. תושבי ולג'ה החדשה מכירים כולם את סיפורי ההיאחזות של ההורים והסבים: אימא היתה אוספת קוצים מהגבעות, קושרת חבילות יותר גדולות ממנה ולוקחת על הגב למכור בבית ג'אלא בגרוש וחצי. אבא ניסה להתפרנס מהאדמה שנשארה, הסתנן תוך סיכון חייו לעבד את האדמות שבצד האחר, או עבד אצל אנשי בית ג'אלא בבניין טרסות וקטיף. לא היה לו מקצוע – חקלאי בלי אדמה.

בשנים הראשונות הרבה היו מתגנבים בקיץ, חוצים את שדות המוקשים של הגבול על מנת לחזור ולעבד את אדמות השלחין שמעבר לוואדי. הישראלים ירו במי שתפסו, או לקחו אותם לכלא. הרבה מתו ככה, אבל חלק שרדו. היה מסוכן להסתנן – אבל בלי זה, בלי האדמות, לא היה מה לאכול.

غالبية سكان القرية انتقلوا للعيش في مخيمات للاجئين في الضفة، ولكن عدد من العائلات بقيت متمسكة بأراضي الصخر بعد الوادي، سكنوا المدرجات والمغر وبيوت طين عشوائية. سكان الولجة الجدد يعرفون القصص التي تصف تمسك الأهل والأجداد: «اعتادت أمي على جمع الأشواك من التلال، تربط حزم اكبر منها وتحملها على ظهرها لبيعها في بيت جالا بقرش ونصف. حاول أبي أن يعتاش من الأرض المتبقية، تسلل معرضا حياته للخطر من أجل فلاحة الأراضي في الجهة الأخرى، أو اشتغل عند أهالي بيت جالا في بناء المدرجات أو القطاف. لم تكن لديه مهنة – مزارع بلا ارض».

تسلل الكثيرون في السنوات الأولى في الصيف، عابرين حقول الألغام على الحدود لكي يعودوا إلى أراضيهم المروية ليفلحوها. أطلق الإسرائيليون النار على الذين قبضوا عليهم، أو أخذوهم إلى السجن. مات الكثيرون بهذه الطريقة، ولكن هنالك من بقي على قيد الحياة. التسلل كان خطرا – ولكن بلا هذا، بلا الأراضي، لم يكن طعام.

כולם חשבו שהמצב זמני, שעוד מעט וחוזרים לכפר. אולם בקיץ 1953 הפליטים הציצו מתוך המערות ומאחורי סלעים וחזו בכוחות חיל ההנדסה שהגיעו לפוצץ את בתי הכפר הישן. אחרי הפיצוץ נכנסו הבולדוזרים כדי לסיים את המלאכה. גרעין הכפר הישן, שנדמה להם ממש כחלק מן ההר, שנבנה נדבך על נדבך משך מאות שנים, נהרס יחד עם המסגד, בית הקברות, בית הספר, והבתים החדשים יותר שמסביב. מעתה והלאה המקום הזה הוא הכפר הישן, החרב – והמערות, ההיאחזות הזמנית שממול, הפכו להיות מרכז הכפר.

اعتقد الجميع أن الوضع مؤقت، وأنهم سيعودون إلى القرية في وقت لاحق قريب. ولكن في صيف ١٩٥٣ نظر اللاجئون من المغر ومن وراء الصخور ليروا سلاح الهندسة وقد اتى لتفجير بيوت القرية القديمة. بعد التفجير دخلت الجرافات لإنهاء المهمة. مركز القرية القديم، والذي كان يبدو كجزء من الجبل، والذي بني قطعة بعد قطعة طوال مئات السنين، هدم مع المسجد، المقبرة، المدرسة والبيوت الجديدة المحيطة. من هذه اللحظة أصبح هذا المكان القرية القديمة المهدمة – والمغر، المكان المؤقت، أصبحت مركز القرية.

עם הכיבוש הישראלי של 1967 הם כבר היו מוכנים לתפקידם החדש כחוטבי העצים ושואבי המים שלנו.

مع الاحتلال الإسرائيلي عام ١٩٦٧ كانوا مستعدين لوظيفتهم الجديدة عندنا كحطابين وسُقاة ماء.

רבים מגברי הכפר נסעו במהלך השנים לארצות ערב כדי להתפרנס, החקלאים היו לפועלים בשדות הנפט ובבניין במדינות המפרץ. עם הכיבוש הישראלי של 1967 הם כבר היו מוכנים לתפקידם החדש כחוטבי העצים ושואבי המים שלנו. הכסף מהעבודה בארצות ערב ובישראל הומר בבתי בטון ובכביש חדש לבית ג'אלא, שנסלל במימון התושבים.

سافر الكثير من رجال القرية على مر السنين للبلاد العربية ليعتاشوا، تحول المزارعون إلى عمال في حقول النفط والبناء في دول الخليج. مع الاحتلال الإسرائيلي عام ١٩٦٧ كانوا مستعدين لوظيفتهم الجديدة عند كحطابين وسُقاة ماء. المال الجديد من العمل في البلاد العربية وفي إسرائيل نقلهم إلى بيوت من باطون وشارع جديد إلى بيت جالا والذي عبد بتمويل من السكان.

מכאן, מדרך העפר, יש לנו תצפית יפה אל ולג'ה החדשה שעל הגבעות מעבר לוואדי. על ראש ההר, ראס בית ג'אלא, האנטנות הצבאיות ובתי ההרחבה ההולכת ונבנית של ההתנחלות הר גילה, שקמה על אדמות הכפר ב–1967. מתחת, גולשים על המדרונות, בתיו המפוזרים של הכפר, עומדים על המקומות שהיו פעם מערות ובתי בוץ, ומתחת להם טרסות חקלאיות. בין הבתים לבין הטרסות מפרידה ב–2011 צלקת, תוואי גדר ההפרדה ההולכת ונבנית.

من هنا، من الطريق الترابية، لدينا إطلالة جميلة على الولجة الجديدة الموجودة على التلال وراء الوادي. على قمة الجبل، راس بيت جالا، هنالك الأنتينات العسكرية والبيوت الإضافية التي تبنى لمستوطنة «هار جيلون» التي قامت على أراضي القرية عام ١٩٦٧. في الأسفل، تتواجد بيوت القرية المنتشرة على المنحدرات، موجودون في الأمكنة التي كانت سابقا مُغرا وبيوتا طينية، ومن تحتها مدرجات زراعية. ندبة من ٢٠١١ تفصل بين البيوت والمدرجات، مسار جدار الفصل الذي يتم بناؤه.

גרעין הכפר. שרידי מבנה בטון // نواة القرية. بقايا مبنى من الباطون

במפות הישראליות של אחרי 1967 ולג'ה החדשה לא הופיעה – המערות ובתי הבוץ לא זוהו בתצלומי האוויר כנראה. כך יצא שבמפקד האוכלוסין נרשמו תושבי הכפר כתושבי בית ג'אלא הסמוכה, למרות שהקו המוניציפלי החדש, שהרחיב את תחומי עיריית ירושלים אל תוך הגדה המערבית, כלל גם את החלק המזרחי של הכפר.

התושבים בקושי שמו לב לכל זה, הם חיו פחות או יותר בשקט עד שבשנת 1982 התחילו ההריסות: בצד אחד של הכפר - המנהל הצבאי, בצד האחר - עיריית ירושלים. אמרו שהבתים לא חוקיים. על פי המנהל הצבאי רק ואדי אחד, חלק קטן מן הכפר, הוא השטח המותר לבנייה – אותו שטח שהוגדר אחר כך במפות כשטח B. כל שאר הכפר – בנייה בלתי חוקית. נגד חלק גדול מהבתים עומד צו הריסה, וההריסות מתבצעות באורח שרירותי, אחת או שתיים בשנה, בלי אזהרה ובלי היגיון ברור. מאז 1982 הרס המנהל האזרחי כשלושים בתים בחלקו המערבי של הכפר, ועיריית ירושלים הרסה מספר דומה בצד המזרחי – שניהם כמובן בשטח הכבוש מ-1967, מעבר לקו הירוק.

في الخرائط الإسرائيلية بعد ١٩٦٧ لا تظهر الولجة الجديدة – لم يتم التعرف على المغر والبيوت الطينية كما يبدو في الصور الجوية. وهكذا تم تسجيل السكان في تعداد السكان كسكان بيت جالا المجاورة، رغم أن الخط البلدي الجديد والذي وسع منطقة نفوذ القدس إلى داخل الضفة الغربية، ضم القسم الشرقي للقرية.

لم يلاحظ السكان ذلك، وعاشوا بهدوء إلى حد ما إلى ان بدأت عمليات الهدم عام ١٩٨٢: في جهة معينة من القرية «الإدارة المدنية» (الإسرائيلية)، ومن الجهة الأخرى، بلدية القدس. ادعوا أن البيوت غير قانونية. بحسب الإدارة العسكرية وادي واحد فقط، جزء صغير من القرية، هو المساحة المسموحة للبناء- نفس المساحة التي عرفت في الخرائط بالمنطقة B. كل ما تبقى من القرية – بناء غير قانوني. هنالك أمر بالهدم ضد قسم كبير من البيوت، وعمليات الهدم تتم بشكل عشوائي، واحدة او اثنتين في السنة، دون إنذار أو منطق واضح. منذ ١٩٨٢ هدمت الإدارة "المدنية" حوالي ٣٠ بيتا من الناحية الغربية للقرية، وبلدية القدس قامت بهدم عدد مماثل من الجهة الأخرى- المنطقتان بالطبع مناطق محتلة منذ ١٩٦٧، من الجهة الأخرى للخط الأخضر.

בשנות התשעים, עם חתימת הסכמי אוסלו, הוצב מחסום ביציאה היחידה מהכפר, שבו היו בודקים תעודות ועורכים חיפוש בכל תושב בכניסה וביציאה. כביש חדש, הכביש העוקף להר גילה, נבנה על אדמות הכפר, מפקיע אדמות וחוסם את הגישה לאדמות נוספות. אז גם החל משטר האישורים. מבחינת החוק הישראלי, החלק המערבי של הכפר – שכונת עין אלג'ויזה – כלול בעיר ירושלים, אבל תושביו רשומים כתושבי שטחים, כלומר הם נחשבים שוהים בלתי חוקיים בבתיהם. משמר הגבול היה מגיע בלילות לעצור אותם, רבים נעצרו ונקנסו.

في سنوات التسعين، ومع توقيع اتفاقيات أوسلو، وضع حاجز على المخرج الوحيد للقرية، كانوا يدققون به الهويات ويقومون بعمليات تفتيش على كل مواطن خارج او داخل. تم بناء شارع جديد، الشارع الالتفافي لجبل جيلو، على أراضي القرية، قائما بمصادرة الأراضي ومنع الوصول لأراض أخرى. وحينها بدأت سياسة التصاريح، أيضا. من ناحية القانون الإسرائيلي، القسم الغربي للقرية– حارة عين الجوزية – يتبع لبلدية القدس، ولكن سكانه مسجلون كمواطني الأراضي المحتلة، أي أنهم يعتبرون متسللين غير قانونيين في بيوتهم. حرس الحدود كان يأتي في الليل لاعتقالهم، الكثيرون اعتقلوا وتم تغريمهم.

من ناحية القانون الإسرائيلي، القسم الغربي للقرية– حارة عين الجوزية – يتبع لبلدية القدس، ولكن سكانه مسجلون كمواطني الأراضي المحتلة، أي أنهم يعتبرون متسللين غير قانونيين في بيوتهم.

מבחינתם של תושבי ולג'ה החדשה, הנכבה, שהחלה ב–1948, היא לא אירוע חד פעמי, אלא תהליך של דחיקה ונישול שנמשך עד היום: מתגלגל מאובדן הכפר ב–1948 להריסתו ב–1953, מהעוני והרעב של ההיאחזות באדמות הכפר הנותרות למחסום שהוצב בכניסה לכפר, למעצר התושבים כשוהים לא חוקיים בכפרם, להריסת בתיהם, וכעת לבניית גדר ההפרדה, שנבנית בצמוד לבתי הכפר ומאיימת להפריד את התושבים ממעט האדמות שנותרו להם – אדמות שמשמשות למרעה, לגידול זיתים, לכוורות דבורים, ולמעט הפרנסות שנותרו כעת כשאין עוד אישורים להיכנס ולעבוד בישראל.

من ناحية سكان الولجة الجديدة، النكبة، والتي بدأت في ١٩٤٨، ليست حدثا لمرة واحدة، وإنما سيرورة تهميش وسلب لا زالت مستمرة حتى اليوم: يبدأ من فقدان القرية في ١٩٤٨ وهدمها عام ١٩٥٣، الفقر والجوع الناتج من التمسك بأراضي القرية المتبقية إلى الحاجز على مدخل القرية، سجن السكان بتهمة المتسللين غير القانونيين، إلى هدم البيوت، والآن بناء جدار الفصل، والذي يبنى بمحاذاة البيوت ويهدد بفصل السكان عن الأراضي القليلة المتبقية – أرض تخدمهم كمراع، زراعة الزيتون، تربية خلايا النحل، ومصادر العيش القليلة المتبقية الآن في واقع لا يوجد به تصاريح دخول لغرض لعمل في إسرائيل.

מבחינת החוק הישראלי, החלק המערבי של הכפר – שכונת עין אלג'ויזה – כלול בעיר ירושלים, אבל תושביו רשומים כתושבי שטחים, כלומר הם נחשבים שוהים בלתי חוקיים בבתיהם.

ולג'ה החדשה

מכאן, מהתצפית, אפשר לחזור לרכב. מי שלא רוצה שוב לטפס דרך שרידי הכפר יכול לעקוף אותם על דרך העפר: עם הפנים לנוף פונים שמאלה, צפון־מזרחה, בצומת הדרכים פונים ימינה ויורדים אל בית הקפה, ליד המעיין. כשחוזרים לרכב, אפשר להמשיך עם הכביש באותו הכיוון (סימון שבילים שחור) עוד כמה מאות מטרים עד לצומת דרכים, שבו פונים ימינה (סימון כחול-שחור) ומייד שמאלה (סימון כחול) בדרך היורדת לבניין מוקף גדר – מתקן שאיבה של מקורות 8. מימיננו עוברים פסי הרכבת, ומתחת לבניין מקורות, מימין, יש פתח בגדר ומעבר תת־קרקעי שמשמש את המטיילים באיזור, כמו גם את הרועים של ולג'ה. מן הצד האחר של פסי הרכבת עץ תאנה גדול, ומאחוריו חפירה ארכיאולוגית – שרידי פסיפס שנחשפו כאן, הקשורים כנראה לכנסייה ולמנזר שהיו כאן בתקופה הביזנטית.

الولجة الجديدة

من هنا، من موقع المراقبة، من الممكن العودة بالسيارة. من لا يريد أن يصعد مجددا عن طريق بقايا القرية بإمكانه أن يسير في الطريق الترابية: مع وجهنا للمنظر نتجه يسارا، شمال شرق، في المفترق نتجه إلى اليمين وننزل إلى المقهى، بجانب الينبوع. عندما نعود للسيارة بالإمكان السفر على نفس الطريق بنفس الاتجاه (إشارة مسارات سوداء) بعض مئات الأمتار حتى مفترق الطرق، وهناك نتوجه إلى اليمين (إشارة مسارات سوداء) ومن ثم يسارا (إشارة زرقاء) إلى طريق تنزل إلى مبنى يحيطه سياج– منشأة سحب مياه لمكوروت 8. على اليمين تمر خطوط السكة الحديدية، وتحت مبنى مكوروت،على اليمين، هنالك فتحة في السياج وممر تحت الأرض يخدم المتنزهين في المنطقة، كما ويخدم الرعاة من الولجة. بجانب خط السكة الحديدية شجرة تين كبيرة، ومن الخلف حفريات أثرية – بقايا فسيفساء تم الكشف عنها هنا، كما يبدو بقايا لكنيسة ودير كان هنا في الفترة البيزنطية.

עין חניה. בקרוב תפריד הגדר את המעיין מן הכפר // عين حانية. قريبا سيفصل الجدار العين عن القرية

اذا كان هنالك خطر فهو مما سيفعلون عندما يصبحوا فقراء، عندما يختفي مصدر معيشتهم الزراعية المتبقية لهم مع المدى من حولهم».

חוצים את הנחל, פונים שמאלה (צפון מזרחה) וממשיכים כמאתיים מטר במקביל לכביש עד שמגיעים לדרך עפר שחוצה אותו. כאן חוצים לעין חניה – נקבה ובריכת מעיין מהגדולות באיזור **9**. בקטע הזה, הכביש הוא הקו הירוק, ומעתה והלאה אנו מעבר לו, בשטח שסופח לעיר ירושלים ב-1967. מי המעיין זורמים דרך נקבה חצובה ויוצאים ממבנה נימפאון עתיק, כנראה גם הוא שריד של כנסייה ביזנטית. על פי המסורת הנוצרית, במעיין הזה הטביל פיליפוס, אחד השליחים, את הסריס האתיופי לנצרות. הכנסייה האתיופית רואה במאורע זה את הולדתה, ולעתים מגיעים לכאן עולי רגל אתיופים לטבילות המוניות.

نعبر الوادي، نتوجه يسارا (شمال شرق)، نواصل السير حوالي ٢٠٠م مقابل الشارع إلى أن نصل إلى طريق ترابية تقطعه. هنا نقطع إلى ينبوع حنيا– ينبوع وبركة ماء من الأكبر في المنطقة **9**. في هذا المقطع، الشارع هو الخط الاخضر، ومن الآن وصاعدا نحن في الجهة الأخرى، في منطقة تم ضمها للقدس في ١٩٦٧. تجري المياه من ينبوع محفور وتخرج من مبنى قديم، كما يبدو بقايا كنيسة بيزنطية ايضا. بحسب التقليد المسيحي قام فيليفوس بتعميد أحد الرسل، الحارس الحبشي الأثيوبي مسيحيا. تعتبر الكنيسة الاثيوبية هذا الحدث بمثابة حدث ولادتها، ويصل أحيانا حجاج اثيوبيين إلى هنا لغطاس جماعي.

אפשר למצוא כאן מטיילים מירושלים ומההתנחלויות הסמוכות שמגיעים לטבול, לצד רועים מולג'ה עם צאן וחמורים. בדיוק 300 מטרים במעלה הגבעה מתחילים בתי ולג'ה החדשה. המעיין הסמוך לכפר יופרד ממנו בקרוב. נכון ל-2011, הגדר מתוכננת לעבור מעלינו, כמעט בצמוד לבתי הכפר.

גדר ההפרדה היא השלב האחרון, בינתיים, בנכבה של ולג'ה. מתוך 18 אלף הדונם של אדמות הכפר, 11 אלף אבדו ב-1948. מתוך שבעת אלפים הדונם הנותרים, רק 2,800 יישארו עכשיו כלואים יחד עם בתי הכפר, נגישים לתושבי ולג'ה ולעולם רק דרך כביש אחד, "שרוול" בלשון מתכנני הגדר, שיחבר אותם לבית ג'אלא.

من الممكن أن نجد هنا متنزهين من القدس ومن المستوطنات القريبة الذين يأتون للغطاس، إلى جانب رعاة من الولجة مع أغنام وحمير. ٣٠٠م بالضبط إلى أعلى التلة تبدأ بيوت الولجة الجديدة. سيتم فصل الينبوع المجاور للبلدة قريبا. صحيح لعام ٢٠١١، من المفروض أن يمر الجدار من فوقنا، بلصق المدرسة تقريبا.

جدار الفصل عبارة عن المرحلة الأخيرة، مؤقتا، في نكبة الولجة. من ١٨ الف دونما أراض للقرية، ١١ الف دونم ضاعت في ١٩٤٨. من بين السبعة آلاف دونم المتبقية، فقط ٢٨٠٠ ستبقى الآن مسجونة مع المدرسة، يُمكن الوصول اليها فقط عن طريق شارع ١، «كم» على لسان مخططي الجدار، والذي سيصلهم مع بيت جالا.

"אם יש סכנה היא הסכנה של מה יעשו כשיהיו רעבים, כשגם מעט הפרנסה החקלאית שנשארה להם תיעלם יחד עם המרחב שסביבם".

נכון לנובמבר 2011, תוואי הגדר ברובו כבר נחצב בהר, אך הגדר עצמה נבנתה רק בקטע העליון, בקטע שמפריד בין הכפר לבין בתי הר גילה ובצד המזרחי של הכפר. בניית הגדר כאן הופסקה למשך כמה חודשים בעקבות עתירות שונות נגד התוואי. בג"צ דחה את העתירה האחרונה באוקטובר 2011, וכעת הבנייה מתחדשת. "הגשנו את העתירות כדי שיהיה לנו תיעוד, מה היה שלנו ומה גנבו לנו", אומרת שירין אלאערג' מולג'ה. "הרבה שנים לא היתה פה גדר וגם לא היו בעיות", מוסיף אחמד אלברע'ות'י מהכפר. "אומרים שהגדר צריכה להיות צמודה לבתי הכפר ולא לכביש מסיבות ביטחוניות, כדי שלא יירו על הכביש. מתי ירו פה על הכביש? פה לא קורים דברים כאלה. אם יש סכנה היא הסכנה של מה יעשו כשיהיו רעבים, כשגם מעט הפרנסה החקלאית שנשארה להם תיעלם יחד עם המרחב שסביבם".

صحيح لتشرين أول ٢٠١١، مسار الجدار في غالبيته تم حفره في الجبل، ولكن الجدار نفسه بني فقط في القسم الأعلى، في المقطع الذي يفصل بين بيوت القرية وبيوت جبل جيلو وفي القسم الشرقي للقرية. عملية البناء توقفت هنا بسبب التماسات مختلفة ضد المسار. رفضت المحكمة العليا الالتماس الأخير في تشرين الاول ٢٠١١، والان عملية البناء تتجدد. «قدمنا الالتماسات لكي يكون لدينا توثيق، ما كان ملكنا وما سرق منا»، تقول شيرين العرج من الولجة. «لسنوات كثيرة لم يكن هنا جدار أو مشاكل»، يضيف أحمد البرغوثي من القرية: «يقولون على الجدار أن يكون ملاصقا لبيوت القرية وليس للشارع لأسباب أمنية، لكي لا يطلقوا النار باتجاه الشارع. متى سيطلقون النار باتجاه الشارع؟هنا لا تحدث مثل هذه الأمور. اذا كان هنالك خطر فهو مما سيفعلون عندما يصبحوا فقراء، عندما تختفي مصدر معيشتهم الزراعية المتبقية لهم مع المدى من حولهم».

نظّف بئر الماء القديمة وزرع أشجار زيتون وحوّل المغارة الصغيرة التي هنا إلى بيت.

ביקור בסוכה של עבד רבו 10

בעלי הרכבים יכולים לחזור מכאן למקום החניה ולנסוע הביתה, או לביקור אצל עבד רבו (תיאור הדרך – בהמשך). הולכי הרגל יעשו את דרכם במקביל לכביש כשלושה קילומטרים לעבר תחנת הרכבת וקניון מלחה (קניון ירושלים). ניתן ללכת את הדרך הזאת בצמוד לכביש ממש, אבל הרבה יותר נעים ללכת בחצי הגובה, בין בתי הכפר ותוואי הגדר לבין הכביש. מי שיעלה עוד מעט מעל למעיין ימצא דרך שעולה במתינות שמאלה. לאורך הדרך כרמי זיתים, טרסות עתיקות, שרידי כבשן סיד מרשים וסימני חפירות ארכיאולוגיות. בהמשך נעבור מעל תחנות השאיבה של מקורות, שיחד עם השנים השחונות אחראיות למיעוט הזרימה בעין חניה. בחצי הדרך מכאן למלחה, במקום שבו עומד (ב–2011) מחסום משמר הגבול, עולה דרך עפר תלולה מן הכביש דרומה (לבאים מן המעיין, ימינה). מי שיעלה בדרך הזאת כ–500 מטרים מן הכביש יראה משמאלו את הסוכה של עבד רבו. המחסום הוא השכן של עבד, מי שרוצים להימנע ממעבר

زيارة إلى خيمة عبد ربُه 10

بإمكان أصحاب السيارات أن يعودوا من هنا إلى موقف السيارات وأن يسافروا إلى البيت، أو زيارة عبد ربُّه (وصف المسار– لاحقا) على السائرين أن يمشوا بموازاة الشارع حوالي ٣ كم باتجاه محطة القطار ومجمع المالحة التجاري (مجمع القدس). من الممكن المشي بمحاذاة الشارع تماما. ولكن من االلطف السير بنصف القامة، بين بيوت القرية ومسار الجدار وبين الشارع. من يصعد قليلا إلى الأعلى سيجد طريقا تصعد باعتدال إلى اليسار. على طول الطريق كروم زيتون، مدرجات قديمة، آثار فرن لإنتاج الكلس وآثار حفريات أثرية. فيما بعد نمرّ فوق محطات الضخ التابعة لمكوروت، وهي المسؤولة مع السنوات قليلة المطر عن شح الماء في عين حنية. في منتصف الطريق من هنا إلى المالحية في المكان الذي ينشط فيه حاجز (٢٠١١) حرس الحدود، تصعد بشكل حاد طريق ترابية من الشارع جنوبا (للقادمين من العين، يمينا). مَن يصعد في هذه الطريق ٥٠٠ م من الشارع سيرى من يساره عريشة عبد ربُّه. الحاجز هو جار عبد، الراغبون في عدم المرور عبر الحاجز سيضطرون

במחסום יצטרכו לוותר על ביקור אצלו; אבל כדאי לעצור ולבקר כאן לפני שהולכים הביתה. הבאים ברכב יכולים להגיע לכאן בנסיעה דרך מלחה: ליד תחנת הרכבת פונים לכיוון עין יעל והר גילה, ממשיכים כקילומטר וחצי, ומייד אחרי המחסום מחנים את הרכב ועולים ברגל, או מטפסים איתו בדרך העפר התלולה עד לסוכה.

מדרגות עשויות אבנים לא מסותתות מובילות מן הכביש אל הסוכה, לאורך הדרך שיחי זעתר ומירמיה (מרווה). כשבאים לבקר כאן כדאי לעצור מחוץ לסוכה ולהגיד שלום. בדרך כלל עבד שמח לקבל אורחים, ולעתים קרובות תמצאו כאן מבקרים אחרים, מירושלים, מבית לחם ומכל העולם. מן הסוכה מובילה דלת קטנה חצובה באבן למערה שבה עבד ישן ומבשל. אין לו כאן חיבור לחשמל ולא למים, למרות שקו המים והחשמל להר גילה עוברים ממש בצמוד. בתוך המערה תנור עצים, כמה מזרונים, מדפים חצובים באבן עם כלי בית ובישול ותמונות של חברים, מוארים בעששית נפט.

التنازل عن زيارته، لكن من المفضّل التوقف هھنا للزيارة قبل الذهاب إلى البيت. القادمون في السيارة يستطيعون الوصول إلى هنا عبر طريق مالحة. بجانب محطة القطار نتجه إلى ناحية عين يعيل وهار جيلو، نواصل لمسافة كم ونصف ونوقف السيارات بعد الحاجز فورا ونصعد سيرا أو نصعد بالسيارة في طريق ترابية حادة إلى العريشة.

درجات من حجارة غير منحوتة تؤدي من الشارع إلى العريشة. على طول الطريق عروق الزعتر والميرمية. عندما تصلون هنا من المفضل أن تقفوا خارج العريشة وأن تطرحوا السلام. عادة عبد سعيد باستقبال الضيوف وقد تجدون عنده ضيوفا آخرين، من القدس، من بيت لحم ومن كل العالم. من العريشة تأخذكم فتحة صغيرة محفورة بالصخر إلى مغارة ينام فيها عبد ويطهو طعامه. وهو غير مرتبط بالكهرباء أو الماء رغم أن خطي الماء والكهرباء لجبل جيلو يمران قريبا من هنا. داخل المغارة موقد حطب، عدد من الفراش ورفوف محفورة في الصخر مع أدوات بيت وطهي وصور أصدقاء مضاءة بسراج على الكاز.

המערה של עבד. עיריית ירושלים הוציאה לה צו הריסה // مغارة عبد. أصدرت بلدية القدس أمر هدم بحقها

עבד ניקה את בור המים הישן, שתל עצי זית, והפך את המערה הקטנה שהיתה כאן לבית.

העברית של עבד לא מושלמת, אבל גם מי שלא מבין ערבית ימצא איתו בדרך כלל שפה משותפת. הוא נולד במחנה דהישה למשפחת פליטים מולג'ה. האדמה שנותרה בידי המשפחה לא היתה מושקית, ואי אפשר היה להתפרנס ממנה, אבל בני המשפחה הגיעו לכאן בחופשות כדי לבקר, לקטוף זעתר ולאסוף את הפירות מהעצים שנותרו. למרות שעבד נשוי ולו ילדים ונכדים בדהישה, במהלך השנים הוא מבלה כאן יותר ויותר, מחיה את הטרסות.

הוא ניקה את בור המים הישן, שתל עצי זית, והפך את המערה הקטנה שהיתה כאן לבית. לא פשוט לחיות כאן. פעם מילא ג'ריקנים במעיין, בעין חניה, אבל כשהזרימה נחלשה נפגעה גם איכות המים, ועכשיו הוא הולך בכיוון האחר, לברז שבמנזר כרמיזן. עיריית ירושלים הרסה את הבקתה שבנה לעצמו וגם את המכולה שהביא לכאן, וכעת מרחף צו הריסה על המערה. הרבה פעמים ניסה משמר הגבול למנוע ממנו להגיע לכאן ולפנות אותו, אבל עכשיו נראה שנוכחותו התקבלה.

اللغة العبرية التي يتحدثها ليست كاملة لكن من لا يعرف العربية يستطيع أن يجد مع عبد لغة مشتركة. ولد عبد في مخيم الدهيشة لعائلة فلسطينية من الولجة. الأرض التي بقيت في ملكية العائلة لم تكن مروية ولم يكن ممكنا العيش منها إلا أن أبناء العائلة جاؤوا إلى هنا في الصيف لتفقدها، لجمع الزعتر والثمار من الأشجار الباقية. على الرغم من كون عبد متزوجا ولديه أولاد وأحفاد في الدهيشة إلا أنه يقي هنا المزيد من الوقت من سنة لأخرى ويبعث الحياة من جديد في المدرجات.

نظّف بئر الماء القديمة وزرع أشجار زيتون وحوّل المغارة الصغيرة التي هنا إلى بيت. ليس من السهل العيش هنا. كان عبأ في السابق غالونات من ماء العين إلا أنه عندما قلّت الماء فيها تضررت جودة المياه وهو اليوم يذهب باتجاه آخر، إلى الحنفية في دير الكريميزان. كانت بلدية القدس قد هدمت العريشة التي بناها هنا وحاوية الماء التي أحضرها إلى المكان. والآن، يهدد المغارة أمر هدم. كثيرا ما حاول حرس الحدود أن يمنعه من الوصول إلى هنا أو إخلاءه لكن يبدو الآن أن حضوره صار مقبولا.

במחנה הפליטים, הוא אומר, אי אפשר לחיות: אין אוויר ואין שמיים, וכולם חיים בתוך כולם. כמה זמן אפשר להיות פליטים? הוא חזר לכאן ולא מתכוון לעזוב. החומה ההולכת ונבנית תפריד אותו מהמשפחה בדהישה וגם מהברז בכרמיזן. מה יעשה? הוא יסתדר, הוא אומר, תמיד הסתדר. יש משהו מדבק באופטימיות של עבד, ותמיד יש מי שמגיעים לכאן, שותים איתו קפה ועוזרים קצת בחוץ, לתקן קיר או לנטוע עץ. כשיושבים אצל עבד קל לפעמים לשכוח כמה קשה לחיות כאן. כיוון שקשה לצאת מכאן בלי לפחות לשתות כוס קפה או תה, כדאי להביא לפחות בקבוק מים להשאיר אצלו, כי כל פעם שהג'ריקנים מתרוקנים, הדרך למלא אותם ארוכה.

في مخيم اللاجئين يقول عبد لم يعد ممكنا العيش: لا هواء ولا سماء والجميع يعيشون في داخل الجميع. كم من الوقت يُمكن أن نكون لاجئين؟ لقد عاد إلى هنا ولا ينوي أن يرحل. جدار الفصل الذي يقوم هنا سيفصله عن أهله في الدهيشة ومن حتفية الماء في الدير. ماذا سيفعل؟ سيتدبر أمره، يقول، هناك شيء معدٍ في تفاؤل عبد، دائما هناك من يأتون إلى هنا ليشربوا القهوة معه ويساعدوه لتصليح جدار أو زراعة شجرة. عندما نجلس عند عبد ننسى أحيانا كم هي الحياة صعبة هنا. وبما أنه من الصعب الخروج من هنا بدون فنجان قهوة أو شاي على الأقلّ، من المستحسن أن تحضروا معكم زجاجة ماء لتركها عنده لأنه في كل مرة تفرغ فيها جالوناته فإن عليه أن يسير طريقا طويلا لملئها.

עבד (יושב מימין). מאחור: נוף למלחה // عبد (جالس إلى اليمين). من ورائه مشهد المالحة

אני יושב איתו ומספר על הרעיון שלי – לקחת אנשים לסיור על נכבה שלא נגמרה ב–1948, על הנכבה של אנשי ולג'ה, שנמשכת בשלבים עד היום. "אתה רוצה לשמוע על נכבה?", הוא אומר, "בוא לאימא שלי, למחנה הפליטים, תשמע את הסיפורים שלה, תראה איפה היא חיה. לאנשים האלה, אנשי ולג'ה החדשה, לא היתה בכלל נכבה. הם נשארו על אדמתם. את הנכבה האמיתית תראה בדהישה, שם תפגוש אנשים שאיבדו את הכול."

מכאן, הדרך קצרה למחסום שמתחת. קל לתפוס כאן טרמפים עם אנשי הר גילה הנוסעים לירושלים, או ללכת עשרים דקות לאורך הכביש לתחנת הרכבת.

أجلس معه وأحكي له عن فكرتي - أن أصطحب أناسا في جولة عن النكبة التي لم تنته في العام ١٩٤٨، عن نكبة أهل الولجة المستمرة إلى يومنا هذا. «تريد أن تسمع عن النكبة؟» - يقول - «تعال إلى والدتي، إلى مخيم اللاجئين لتسمع قصصها، وشاهد أين تعيش. لأهالي الولجة الجديدة لم تحدث نكبة بتاتا. هم ظلوا على أراضيهم. النكبة الحقيقية ستراها في الدهيشة، هناك ستلتقي أناسا فقدوا كل شيء».

من هنا، الطريق قصيرة إلى الحجاز تحتنا. من السهل هنا السفر في توصيلة من أهل جبل جيلو المسافرين إلى القدس أو السير على طول الشارع المؤدية إلى محطة القطار نحو عشرين دقيقة.

תודה לשירין אלאערג' ולאחמד אלברע'ות'י (אבו נדאל) על עזרתם בהכנת הסיור.

תודה מיוחדת לח'ליל אלאערג' שחזר איתי אל חורבות הכפר וחלק זיכרונות לא קלים.

شكرا لشيرين الأعرج وأحمد البرغوثي (أبو نضال) على مساعدتهما في تحضير المسار.

شكرا خاص لخليل الأعرج الذي عاد معي إلى أنقاض القرية وشاركني ذكريات ليست سهلة.